

ראש הישיבה

הרב חיים דרוקמן שליט"א

קשה כשאל קנאה* (שה"ש ח', ו')

מחלוקת קרח ועדתו - מניעיה האמיתיים

המחלוקת הנוראה של קרח, שגרמה להצתת אש של מחלוקת כל כך קשה בישראל, הפכה לשם דבר: "מחלוקת שאינה לשם שמים - זו מחלוקת קרח וכל עדתו" (אבות ה', י"ז).

מהי הסיבה האמיתית למחלוקת כזו, מה המניעים האמיתיים העומדים מאחוריה? אומר לנו רש"י (ט"ז, א') בשם חז"ל: "ומה ראה קרח לחלוק עם משה, נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדיבור. אמר קרח: אחי אבא - ארבעה היו, שנאמר - 'ובני קהת עמרם ויצהר חכרון ועוזיאל'; עמרם הבכור - נטלו שני בניו גדולה: אחד מלך ואחד כהן גדול. מי ראוי ליטול את השניה? לא אני, שאני בן יצהר, שהוא שני לעמרם? והוא מינה נשיא את בן אחיו הקטן מכולם! הריני חולק ומבטל את דבריו".

אם כן, ביסודה של המחלוקת עמדה קנאה פשוטה. נתקנא קרח באליצפן בן עוזיאל בן דודו, שמינהו משה רבינו לגדולה במקום אותו עצמו.

וקרח שפיקח היה - מה ראה לשטות זו?

אלא, שככל הנראה, אין הענין פשוט כל כך, שהרי רש"י עצמו שואל (ט"ז, ז') בשם חז"ל: "וקרח שפיקח היה, מה ראה לשטות זו?", והרי כבר ענה רש"י שהקנאה אכלה אותו. אלא שכתובה זו אין די, כי אחרי ככלות הכל, אכול קנאה ככל שיהיה - וכי מה חשב קרח, שבאמת יבטל את דבריו של משה רבינו?! וכי האמין שיגבר עליו? האם לא היה מודע לגדלותו של משה רבינו, שכל מה שהוא עושה - על פי הדיבור הוא? הבנו, שכאב הקנאה דבר מגרוננו, אך הוא, שפיקח היה, וכי לא ראה מראש שהמערכה שלו נועדה לכשלון?! עונה רש"י בשם חז"ל: "עינו הטעתו". כיצד? - "ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו; שמואל, ששקול כנגד משה ואהרון. אמר - בשבילו אני נמלט, וכו'". ובכן, "עינו" - היינו, רוח הקודש, אשר עליו, בה

*. מתוך שיחת ליל שבת פר' קרח בישיבה

ראה את שמואל הנביא יוצא מצאצאיו, וכך ראה את הצלחתו מובטחת. כאשר מתכוננים בתשובתו של רש"י, הרי היא רק מחריפה את השאלה שהעלה, כי הרי בעצם מגלה לנו פה רש"י, שקרח היה בעל רוח הקודש. קרח היה, איפוא, בעל מדרגה גבוהה ביותר, ולא פיקח בלבד. א"כ הקושיא חריפה פי כמה: וקרח שבעל רוח"ק היה מה ראה לשטות זו? איך נפל בפח כזה?

"הקנאה והתאוה והכבוד - מוציאים את האדם מן העולם" - האדם נמחק, כי השכל מפסיק לפעול.

מלמדת אותנו המשנה באבות (ד', כ"א): "ר' אליעזר הקפר אומר: הקנאה, והתאוה, והכבוד - מוציאים את האדם מן העולם". כשפועל אחד מן הכוחות האלה - הקנאה, התאוה או הכבוד - פשוט אין אדם. האדם נמחק. השכל אינו פועל כלל. כך כותב גם ר' משה אלמוזלינו: "כי ההוצאה מן העולם יאמר על הפסד השכל הישר, כי בהפסדו, הרי הוא כאילו עבר מצד שהוא אדם, ובטל מן העולם" (מדרש שמואל שם). יחודו של האדם הוא השכל. בזה מותר האדם מן הבהמה, וכשיש התגברות של המדות המגונות האלה - קנאה, תאוה וכבוד - והאדם איננו גובר עליהן, אלא הן משתלטות עליו - אז מפסיק השכל לפעול, והאדם חדל להיות אדם. זה נקרא "מוציאים את האדם מן העולם".

קרח פעל מתוך קנאה

נחזור עתה אל קרח. הוא פשוט לא חשב. מה היה השיקול של קרח? לא היה שום שיקול! אין מחשבה, ואין שיקול דעת, קיים האינסטינקט בלבד, הדחף החייתי. כשאדם עושה דברים בשכל, הוא שוקל: מה נכון ומה לא נכון לעשות, מה יצא לי מזה, מה התוצאה, מה המחיר וכו', אבל כשהשכל נמחק, ומערכת הדחפים והיצרים של קנאה היא הפועלת - אז האדם נפעל ללא חשבון. אז אין פקחות, ואין מדרגה של רוח הקודש - אין כלום. אז יכול האדם להתדרדר למדרגת בהמה. אחרת אין שום הסבר למעשה של קרח, ולא למעשה זה בלבד. נביא דוגמאות נוספות לכך, שבשעה שדחפים אלו פועלים, האדם איננו אדם.

גיחזי פעל מתוך תאוה

הדוגמא הראשונה קשורה לסיפור ריפוי נעמן מצרעתו (מלכים ב', ה'). נעמן מפציר באלישע להעניק לו משהו בתמורה על הנס שחולל בגופו, ואלישע מסרב. קידוש ה' כאן הוא, איפוא, אדיר. אך גחזי, נער אלישע אינו עומד בפיתוי, רץ אחרי נעמן, ומשקר לו, כי אלישע, כביכול, נעתר בכל זאת לבקשה. בשובו שואל אותו הנביא: "מאין גחזי? ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה". לא הלכתי לשום מקום - מיתמם גחזי. ואנחנו קוראים ונדהמים. גיחזי הוא משרתו של אלישע, יום יום הוא עד לגדלותו של הנביא, לקדושתו, לידיעתו האלוקית ולמופתיו. וכי מה חשב, כשענה לאיש כזה - "לא הלך עבדך אנה ואנה"? וכי לא ידע כי - כדברי אלישע - "לא ליבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך!?" אלא, שגיחזי פשוט לא חשב. ראשו לא עבד. התאוה לכסף השתלטה עליו. אם קרח פעל מתוך דחף של קנאה. את גחזי סימאה התאוה.

יפתח ופנחס פעלו מתוך כבוד

הדוגמא השניה לקוחה מנדרו של יפתח במלחמתו עם בני עמון (שופטים י"א). יפתח נודר לפני צאתו למלחמה עם בני עמון: "ויאמר אם נתון תתן את בני עמון בידי והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי בשובי בשלום מבני עמון - והיה לה' - והעליתיהו עולה". והנה - אסון: "ויבוא יפתח המצפה אל ביתו, והנה בתו יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות ורק היא יחידה, אין לו ממנו בן או בת ויהי כראותו אותה, ויקרע את בגדיו ויאמר: אהה בתי!... ואנכי פציתי פי אל ה', ולא אוכל לשוב". שואלים חז"ל (תנחומא בחוקותי ה'): "הלא פנחס היה שם, והוא אומר לא אוכל לשוב!". נדר אפשר להתיר, והיה כאן פתח גדול להתיר את הנדר; והרי פנחס קיים! הולכים לחכם, והוא מתיר את הנדר. שמא נאמר שיפתח לא ידע שאפשר להתיר את הנדר; אבל פנחס ידע! ויש להניח כי השמועה הזאת עשתה לה כנפיים בעם ישראל כולו. הכל ידעו, מן הסתם, שאחר הנצחון הגדול, שנחל יפתח, אירע לו אסון נורא. אומרים חז"ל (תדא"ר פי"א): "היה לו לפנחס שילך אל יפתח, ויתיר לו נדרו. היה לו ליפתח לילך אצל פנחס, ויתיר לו את נדרו. ולא הלך. זה אומר - אני כהן גדול, בן כהן גדול, בן בנו של אהרון הכהן אלך אצל עם-הארץ?!" ומה חשב יפתח מצדו? אומרים חז"ל: "וזה אומר אני ראש לכל ישראל, ראש הקצינים, אשפיל עצמי, ואלך אצל הדיוט?!" סוף דבר מבין שניהם אבדה אותה עלובה מן

העולם. נשאלת השאלה, איך אפשר להבין מציאות מחרידה כזו?! בת יחידה היתה זו. איך קרה הדבר? אלא שגם כאן - רק יצר הכבוד פעל. הראש לא פעל. כי הכבוד מעוור עינים ומשכית את פעולת השכל כליל. על שאלת הכבוד של 'מי יבוא אל מי' אבדה העלובה. סיפור זה בודאי מזעזע ומחריד. זה פירוש של "מוציאין את האדם מן העולם". מה חשבו האנשים האלו? הם פשוט לא חשבו. האדם שבהם לא היה קיים באותו זמן. כך במצב של קנאה, כך בתאווה וכך בכבוד.

ירבעם בן נבט מחטיא את ישראל מתוך קנאה וכבוד

דוגמא שלישית בה משולבים הקנאה והכבוד זו בזה לאחד. ירבעם בן נבט מחטיא את ישראל: "ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר להם - רב לכם מעלות ירושלים, הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים! וישם את האחד בבית-אל ואת האחד נתן כדן" (מלכים א' י"ב, כ"ח-כ"ט). איך הגיע ירבעם לרמה כזאת של חוטא ומחטיא את ישראל?! הרי אחיה השילוני הנביא אמר לו בשם ה': "ואתך אקח... והיית מלך על ישראל. והיה אם תשמע את כל אשר אצוך, והלכת בדרכי, ועשית הישר בעיני, לשמור חקותי ומצותי כאשר עשה דוד עבדי והייתי עמך, ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד, ונתתי לך את ישראל" (מלכים א' י"א, ל"ז-ל"ח). והנה עושה ירבעם את ההפך הגמור מזה. מה הביא אותו לכך? מה הניע אותו להחטיא את ישראל? אומרת הגמ' (סנהדרין ק"א:): "אמר רב נחמן, גסות הרוח שהיתה בו בירבעם, טרדתו מן העולם, שנא': 'ויאמר ירבעם בלבו, עתה תשוב הממלכה לבית דוד, אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים, ושב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה'" (מלכים א' י"ב, כ"ו-כ"ז) וכך - מוסיפה הגמ' - דרש ירבעם בליבו: למדנו, שרק מלכי בית יהודה יושבים בעזרה. מעתה, אם רחבעם יושב ואני עומד - יאמרו ישראל - המלך והעבד. ואם אשב אף אני - יאמרו - מורד במלכות, ויהרגוני. מיד - "ויעש שני עגלי זהב". אם כן קנאה וכבוד, אלה היו מניעיו של ירבעם להעמיד עגלי זהב, ולהחטיא את ישראל: קנאה ברחבעם ודאגה לכבוד עצמו.

והגמ' (ק"ב.) מוסיפה לברר עד היכן התדרדר ירבעם, באומרה, כי גם "אחר הדבר הזה 'לא שב ירבעם מדרכו הרעה' (מלכים א' י"ג, ל"ג). אמר ר' אבא אחר שתפסו הקב"ה לירבעם בכגדו, ואמר לו, חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן", היעלה על הדעת לסרב להצעה

כזו, אחר כל חטאות ירבעם?! אבל ירבעם מקשה על הקב"ה "מי בראש?".
 דהיינו, מי ראשון בטיול משולש זה. עונה לו הקב"ה - "בן ישי
 בראש". אם כן אומר ירבעם - איני רוצה. עד כדי כך הרעילה אותו
 תאות הכבוד.

בכל אלה יש כדי להמחיש, כי "הקנאה, התאוה והכבוד - מוציאים את
 האדם מן העולם". במצבים כאלה, אין מחשבה ואין בירור, אין שיקול
 הדעת ואין אמת; קיימת רק מערכת של דחפים ויצרים הפועלת בחלל.

קנאה תאוה וכבוד מביאים לעלילות שפלות

עד היכן מערכת דחפים זו מגעת, ניתן לראות היטב בפרשתנו. יש
 להתבונן על מי נטפל קרח בטענת "מדוע תתנשאו על קהל ה'?" על משה
 רבינו, שעליו מעיד בורא עולם: "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר
 על פני האדמה" (במדבר י"ב, י"ג). "למה תתנשאו?" קורא קרח גם כלפי
 אהרון, קדוש ה', אוהב שלום ורודף שלום, המחזר אחר כל אדם ומדבר
 על לבו כדי להשכין שלום. וכי על אלה ניתן לבוא בטענה כזו? וכי
 יש לזה סיכוי להתקבל על הדעת?! אבל במצבים כאלה אובד
 ההגיון, ואין שום שיקול דעת. האינסטינקטים הם הפועלים ותו לא.

ולא יפלא כי "וישמע משה ויפל על פניו" (ט"ז, ד'). עצם הביטוי מעיד
 עד כמה כאב משה את המציאות הזו. גם טענה, שיש בה יסוד של אמת,
 אבל הוא מנופח ומוגזם - מעוררת כאב, אבל אם אין בטענה ולא כלום,
 אלא כולה שקר, היפוך המציאות - כמה צורב הוא הכאב, כמה עמוק!
 באים חז"ל ומחדדים את הענין עוד יותר. "וישמע משה ויפל על פניו"
 - מה בדיוק שמע משה, שכך הגיב? אומרת הגמ' (סנהדרין ק"י): "אמר
 ר' שמואל בר נחמני, אמר ר' יונתן, שחשדוהו מאשת איש". משה
 רבינו, שהיה איש אלקים, שבאופן חריג מיתר הנביאים פרש מאשתו
 שלו, כי הקב"ה אמר לו "ואתה פה עמוד עמדי" (דברים ה' כ"ח) -
 עליו מתלחשים שהוא חשוד על אשת איש. הרי זה איום ונורא. הנה
 לנו, לאיזו דיוטא תחתונה מסוגלים להגיע בעלי קנאה, בעלי תאוה
 ובעלי כבוד. אפשר להגיע לעלילות השפלות והנוראות ביותר כי כאן
 לא שליט ההגיון כלל. אפשר לומר הכל. אין צורך להתחשב בשום
 עובדות או נתונים. הכל הפקר!

הגרוע מכל הוא, שאינטרסנטיות צרה זו, מופיעה באיצטלה של דאגה
 לכלל. רש"י בשם חז"ל אומר על "ויקהל לעיניהם קרח את כל העדה"
 (ט"ז, י"ט), שקרח הלך אצל השבטים ופיתה אותם: "כסבורים אתם שעלי
 לבדי אני מקפיד? איני מקפיד אלא בשביל כולכם! אלו באים ונוטלים
 כל הגדולות: לו המלכות ולאחיו הכהונה..."

בדברים האלה יצוק מסר של לימוד לכל הדורות, למה מסוגל להגיע אדם שמידות מגוננות מניעות אותו; שאיננו משרש מידות כאלה, ואיננו מטפח מידות טובות במקומן. "זה ספר תולדות אדם" (בראשית ה', א') - התורה מלמדת אותנו להכיר היטב את האדם ולדעת עד היכן הוא מסוגל להתדרדר, אם הוא רואה הכל מבעד למשקפיים הצרות של האינטרסים שלו. כשהאדם מונע ע"י נגיעותיו האישיות ומידותיו השליליות, הוא עלול להגיע לעברי פי פחת. זהו לקחה של פרשה זו.

ההצלה מהתדרדרות - ע"י תורה

מהי הדרך להינצל מהתדרדרות זאת? מספרת התורה בפרשת פנחס "ובני קרח לא מתו" (כ"ו, י"א). אומר רש"י בשם חז"ל: "הם היו בעצה תחילה, ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בליבם, לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנום וישבו שם". כלומר, בשעת האסון עצמו הם הרהרו תשובה, ונצלו. איך קרה הדבר. אומרים חז"ל כך: "בשעה שהיו יושבים אצל קרח אביהם, רואים את משה, וכובשים את פניהם בקרקע. אמרו: אם נעמוד מפני משה רבינו נוהגים בזיון באביהם, וכבר נצטוונו על כבוד אב ואם, ואם לא נעמוד, כבר כתיב 'מפני שיבה תקום'. החליטו בליבם מוטב שנעמוד מפני משה רבינו אע"פ שאנו נוהגים בזיון באבינו. באותה שעה הרחישו את ליבם בתשובה" (ילק"ש רמז תשנ"ב). כאן מקופלת נקודה חשובה מאוד. ה"ראו את משה רבינו" איננו מתפרש כפשוטו בלבד. משעבר על פניהם משה רבינו, עלתה בהם התורה שלמדו אצלו. תורת רבם צפה והעמידה אותם על עומדם. התורה שאדם לומד פועלת בו כשהוא נמצא בשעת משבר. בשעות קשות צפה התורה שהטמיע אדם בתוכו, ומחזקת אותו, ומצילה אותו. כיוצא בזה אומרת הגמ' (סוטה ל"ו:) על עמידתו של יוסף בנסיון הקשה ביותר: "דמות דיוקנו של אביו נראתה לו מבעד החלון". במצב הזה פתאום עלה כל החינוך, שהוא קיבל בבית אבא, ועל רקעו השאלה - איך אני יכול עכשיו לעשות דבר כזה, איך אני מסוגל להתנהג כך? הרי לנו, שהתורה שאדם למד, אף פעם אינה הולכת לאיבוד, וקיומה מתגלה בשעת מבחן. כך אומרת הגמ', בסוף מסכת ברכות (ס"ג.): "כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה". הגמ' דורשת שם את הפסוק "התרפית ביום צרה צר כחכה": אם התרפית מן התורה - דע לך שביום צרה - צר כחך. בהתאם לזה כותב הרב זצ"ל באורות (עמ' קכ"ג): "וכל מי שעושה את המצוות כולן ומחזיק בתורה בלא רפיון, כח החיים שהוא גנוז ביסוד טעמי תורה עושה בו את שלו, אע"פ שאיננו מרגיש בעת העשייה והלימוד

כל תוספת כח גשמי או רוחני בקרבו". גם כאשר בשעת הלימוד או קיום המצוות אין הרגשה מיוחדת של התווספות כוחות, יש לדעת שאלו פועלים בקרבינו ויוצרים מאגר סמוי של עוז ותעצומות ליום פקודה. "ובכל עת מצא, שכח חיים דרוש להתגלות, יצא כח חיים אצור אשר נגנז ע"י התורה והמצוות ומחמם את הלב, ומאיר את הנשמה." שעות המבחן המזומנות לאדם אינן רק במישור הפרטי. גם במישור הכללי אנחנו עומדים כולנו בפני שעות קשות ומבחנים גדולים. יש צורך מיוחד להתחזק בדברי תורה, ולהכין כוחות שיעמדו לנו, להתקדמות ברובד האישי ובתהליכי גאולתנו הכללית.